

Кравчук Л. В.,
Інститут післядипломної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

СТАНОВЛЕННЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Мова – це особливе явище в житті кожної людини. На підтвердження цієї думки наведемо слова українського вченого, мовознавця І. Огієнка, який писав: «Мова – це наша національна ознака, в мові – наша культура, ступінь нашої свідомості... Мова – це форма нашого життя, життя культурного й національного, це форма національного організування. Мова – душа кожної національності, її святощі, її національний скарб... Звичайно, не сама по собі мова, а мова як певний орган культури, традиції. В мові – наша стара й нова культура, ознака нашого національного визнання!.. Мова – це не тільки простий символ розуміння, бо вона витворюється в певній культурі, в певній традиції. В такому разі мова – це найясніший вираз нашої психіки, це найперша сторожа нашого психічного я» [5, с. 239 – 240]. Цінною для нашого дослідження є думка Л. Мацько, що «психологічне поняття людської особистості має завдячувати своєю феноменальністю мові; саме на ґрунті мови і конкретночуттєвого досвіду людина зростає як особистість, тому важливо, аби молодь, плануючи своє суспільне життя, дбаючи про фахове становлення і зростання, усвідомила необхідність мовного, а відтак і мовленнєвого розвитку». [3, с. 6].

Хочемо зазначити, що проблема становлення мовної особистості не є новою для дослідників, але, разом з тим, не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Щоб краще зрозуміти і вивчити дане питання, вчені розглядають його в таких аспектах як взаємодія особи з іншими людьми в суспільстві; чинники, що впливають на формування мовної особистості; роль середовища у даному процесі.

Людина не народжується мовною особистістю, а стає такою у процесі соціалізації: навчання, виховання, спілкування. Так, Л. Мацько виділяє п'ять етапів (рівнів) формування мовної особистості: засвоєння правил користування мовною системою; вміння реалізувати себе у мовленні, виразити свою особистість; володіння багатством і різнотипністю мовних засобів; вміння говорити відповідно до ситуації та відгукуватися точною мовленнєвою реакцією; оволодіння фаховою метамовою, яка об'єктивується у професійному мовленні [4, с. 6].

Звичайно, становлення мовної особистості учнів відбувається на кожному уроці упродовж усіх років навчання в школі, але питому вагу в цьому процесі займають уроки української мови. Метою рідномовної освіти для загальної середньої освіти є розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому і суспільному житті, у міжкультурному діалозі, бачити її передумовою життєвого успіху; плекання здатності спілкуватися рідною мовою (якщо вона не українська); формування шанобливого ставлення до культурної спадщини; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду [1].

Однією із складових становлення молодшого школяра як мовної особистості є виховання у нього любові й поваги до рідного слова. Тому дорослі мають не тільки дбати про активізацію україномовного мовленнєвого середовища, в якому перебуває дитина, а й заохочувати її до вживання у своєму мовленні українських слів. Так, на уроках української мови, а за потреби – й на інших уроках, можна запропонувати дітям виконати такі завдання:

1. Як правильно сказати українською: *мішає працювати, на протязі дня, приймати участь*.
Мішає працювати – заважає працювати; на протязі дня – протягом дня; приймати участь – брати участь.
2. Знайдіть український відповідник для іншомовного слова: *комфорт, ресурси, симптом, хобі, шоу*.

Комфорт – зручність; ресурси – запаси; симптом – ознака; хобі – захоплення; шоу – видовище.

3. Розділіть окремо українські та іншомовні слова: *освітлення, площа, алфавіт, оплески, абетка, ілюмінація, водограй, аплодисменти, майдан, фонтан.*

На думку Пентилюк М. І., «спонукання школярів до активного вживання власне українських слів спрямоване на виховання в них національно-мовних рис та розвиток індивідуальної мовотворчості в різних ситуаціях спілкування» [6, с. 113]. Важливо при цьому, щоб діти усвідомлювали необхідність та відчували внутрішню потребу в спілкуванні й пізнанні світу засобами рідної мови.

У вирішенні питання становлення молодшого школяра як мовної особистості корисними є завдання, спрямовані на збагачення словникового запасу учнів (етимологія, тлумачення, написання та вимова, застосування слів), підбір слів-синонімів, спільнокореневих слів, оскільки допомагають розкривати перед дітьми багатство рідної мови, її гнучкість, неповторність. Наприклад:

1. Доберіть синоніми до слова увічливий (ввічливий).

Увічливий (ввічливий) – чемний, гречний, вихований, тактовний, обхідливий, коректний, делікатний, галантний, люб'язний.

2. Поясніть значення слів: *осоння, мореля, акварель, краватка.*

3. Доберіть спільнокореневі слова до слова біг: *бігун, біговий, забігти, перебігти, бігати,*

Цікавими для молодших школярів є етимологічні хвилинки (*хвилинки-етимологинки*), під час яких з'ясовуємо як утворилося те чи інше слово. Наприклад:

Рушник – довгастий шматок тканини для витирання; декоративна тканина. Похідне утворення від *рука́* (первісно шматок тканини призначався головним чином для витирання рук).

Снігур – невеликий співучий птах з червоним оперенням грудей у самців і бурувато-сірим у самок. Похідне утворення від *сніг*. Назва зумовлена тим, що снігурі восени і взимку більше помітні, ніж улітку [2].

Хочемо зазначити, що мовна особистість – це ще й критично мисляча особистість. Саме тому молодших школярів потрібно вчити аналізувати інформацію, яку вони отримують з різних джерел. Так, поширеною була думка, що свою «сніжну» назву снігурі отримали у зв'язку з тим, що побачити їх ми можемо тільки взимку. Виявляється, снігурів можна побачити і влітку, але зробити це важче, оскільки на заваді стає листя дерев і кущів.

Успішне становлення молодшого школяра як мовної особистості можливе за умови включеності дитини в освітню діяльність, що передбачає спілкування у режимі діалогу, співробітництво, спільну діяльність.

Висновок. Підсумовуючи вище сказане, доходимо висновку: питання становлення молодшого школяра як мовної особистості є цікавим і потребує подальшого вивчення та напрацювання відповідного досвіду.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF>
2. Етимологічний словник. URL : <https://goroh.pp.ua/%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D1%80%D1%83%D1%88%D0%BD%D0%B8%D0%BA>
3. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у перспекції педагогічного дискурсу. *Дивослово*. 2006. № 7. С. 2 – 4.
4. Мацько Л. Формування мовної культури. *Педагогічна газета*. 2002. серпень – вересень. № 8 – 9. С. 6.
5. Огієнко І. Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу. К. : Абрис, 1991.
6. Пентилюк М. І. Мовна особистість учня в перспекції мовленнєвого спілкування. *Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей*. К. : Ленвіт, 2011. 256 с.

